

УДК (342.9-057.36)

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОФІЦЕРСЬКОГО СКЛАДУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Шкуропацький О. І.,

викладач кафедри загальновійськових
та правових дисциплін,
військово-юридичного факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Анотація: У статті розглянуто поняття «правового регулювання», «адміністративно-правового регулювання» та поняття «адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України». Висвітлюється та аналізується співвідношення, зв'язок та розкрита правова природа понять «правового регулювання» та «адміністративно-правового регулювання» з поняттям «адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України».

Ключові слова: адміністративне право, соціальний захист, механізм, військовослужбовці, правове регулювання, органи державної влади.

Анотация: В статье рассмотрены понятия «правового регулирования», «административно-правового регулирования» и понятия «административно-правового регулирования социального обеспечения лиц офицерского состава Вооруженных Сил Украины». Освещается и анализируется соотношение, связь, правовая природа понятий «правового регулирования», «административно-правового регулирования» с понятием «административно-правового регулирования социального обеспечения лиц офицерского состава Вооруженных Сил Украины».

Ключевые слова: административное право, социальная защита, механизм, военнослужащие, правовое регулирование, органы государственной власти.

Annotation: In this article concepts of «legal regulation», «administrative and legal regulation» and concept of «administrative and legal regulation of social security of persons of officers of Armed Forces of Ukraine» are considered. The ratio, communication, the legal nature of concepts of «legal regulation», «administrative and legal regulation» with concept of «administrative and legal regulation of social security of persons of officers of Armed Forces of Ukraine» is lit and analyzed.

Key words: administrative law, social protection, machinery, military personnel, legal regulation, public authorities.

В умовах побудови правової держави, в Україні створено нормативно-правову основу правового регулювання суспільного життя, в якій вирішення проблем управління у сфері соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України покладається на адміністративне право. Галузь адміністративного права, в свою чергу, має свою систему регламентації суспільних відносин, що підпадають під регулювання галузі адміністративного права. Саме ця система покликана впорядкувати відносини в сфері забезпечення соціальних прав та свобод військовослужбовців офіцерського складу Збройних Сил України. Таке впорядкування в юридичній науці прийнято називати правовим регулюванням. Стосовно соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України впорядкування забезпечується адміністративно-правовим регулюванням.

Розгляд категорії «адміністративно-правове регулювання соціального захисту офіцерського складу Збройних Сил України» доцільно розпочинати з дослідження поняття «правового регулювання» та поняття «адміністративно-правового регулювання» як таких, та визначення співвідношення цих двох понять із поняттям, що є предметом дослідження для встановлення зв'язків та розкриття правової природи цих понять.

У Тлумачному словнику сучасної української мови не визначено поняття саме правового регулювання, проте визначена сутність поняття регулювання як такого. Відповідно до положень

зазначеного тлумачення регулювання. Термін «регулювання» походить від латинського слова «regulo» — «правило» та означає впорядкування чого-небудь, керування чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі з метою домогтися нормальної роботи дії, чи злагодженої взаємодії складових та (або) з метою досягти належного ступеню виявлення чогось [1, с. 1207]. Оскільки право покликано регулювати суспільні відносини, отже відповідно до цього тлумачного словника, визначення поняття «правового регулювання» можна сформулювати як впорядкування за допомогою права суспільних відносин.

Якщо звернутися до тлумачного словника юридичних термінів, де влучно зазначається, що правове регулювання — це форма регулювання суспільних відносин, яка забезпечує відповідність поведінки їхніх учасників вимогам і дозволам, що містяться в нормах права [2, с. 218]. Проте визначення правого регулювання окрім того що визначає його як явище, також має визначати його головне завдання. Тому слід зазначити, що наведене вище визначення є досить вузьким оскільки надто вузько визначає мету яку прагне досягти держава за допомогою такого регулювання.

Певна схожість і в той же час неоднозначність визначень поняття «правового регулювання» свідчить про багато аспектів цього явища. Тому в межах проведення дослідження важливо дослідити різні підходи до визначення цього поняття в юридичній науці та літературі.

Так, на думку П. М. Рабіновича, правове регулювання — це здійснюваний всією системою

юридичних засобів державно-владний вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування, закріплення, охорони та розвитку [3, с. 137]. В. І. Теремецький зазначає, що правове регулювання є специфічною діяльністю, яка є засобом упорядкування та регламентації суспільних відносин за допомогою норм права. Вчений підкреслює, що сутністю, основним завданням регулювання є впорядкування, налагодження механізму взаємодії між суб'єктами суспільних відносин [4, с. 51]. О. Ф. Скакун під зазначеним терміном розуміє здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорону та розвиток [5, с. 488].

Слушною вважається думка М. В. Цвіка та О. В. Петришина, які визначають правове регулювання як здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [6, с. 207, 208]. Зазначене визначення найбільш повно визначає поняття «правове регулювання» як одне з найважливіших правових явищ, із вказівкою на основні його ознаки, завдання та предмет впливу.

Наступним доцільно перейти до розгляду поняття «адміністративно-правового регулювання» та його співвідношення із поняттям «правового регулювання».

Логічно, що поняття «адміністративно-правового регулювання» є вужчим за обсягом стосовно поняття «правове регулювання». Більш того ці поняття співвідносяться як видове та родове відповідно. Правове регулювання, як таке, спрямовує свою дію на усі суспільні відносини, що підпадають під регламентацію норм права. Адміністративно-правове регулювання спрямовує свою дію на суспільні відносини, які підпадають під регламентацію норм адміністративного права, тобто спрямованість дії більш вузька порівняно із правовим регулюванням як таким.

Відповідно предмет правового регулювання адміністративної галузі права становлять адміністративно-правові відносини.

Проте, як слушно зауважили В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, спостерігається «проникнення» адміністративного права у сферу інших правових галузей, тобто фактична наявність управлінських відносин у предметі будь-якої галузі права. Навіть у цивільному законодавстві є хоч і невелика, але певна кількість адміністративно-правових за своєю сутністю норм [8].

Не зважаючи на це, в сучасних умовах об'єктом адміністративно-правового регулювання й досі залишаються дії (поведінка) виконавчих органів, їх внутрішніх структурних підрозділів, а також діючих від їх імені посадових осіб. Адміністративно-правові норми, відповідно, розраховані в більшій мірі на врегулювання організації та функціонування апарату державного управління, від ефективності роботи якого залежать не тільки стан економічної соціальної та іншої діяльності, але й в першу чергу, рівень реалізації демократичних можливостей всебічного

розвитку особистості, задоволення її життєвих потреб та інтересів [9].

Проте така позиція правової доктрини станом на сьогодні є застарілою та не відповідає рівню розвитку суспільства, оскільки Конституція України проголошує верховенство права над державою, а отже основним завданням всієї правової системи є орієнтованість на захист прав та свобод громадянина та суспільства.

Але, й досі адміністративне право абсолютною більшістю юристів тлумачиться як право «управлінське», тобто як право, яке регулює відносини державного управління [10].

Такий підхід за своєю суттю не відповідає проголошеній Конституцією України принципово новій ролі держави у відносинах з людиною. Зокрема, не відповідає статті 3 Конституції, яка встановлює, що: «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»; «держава відповідає перед людиною за свою діяльність» [10]. Таким чином, в Конституції України визначено напрям переходу до нової ідеології, яка передбачає обов'язок держави «служити» людині, а не «панування держави над людиною», як це було за радянських часів в умовах тоталітаризму. Тому, ідеологія «служіння держави громадянам» є стрижнем, основою побудови всієї правової системи, провідною ідеєю покладеною в основу правового регулювання.

Для цього, як правильно наголошує В.Б. Аверьянов, у визначенні адміністративного регулювання, поряд з його «владно-організуючою» (тобто управлінською) характеристикою, рівноцінне місце повинна зайняти його характеристика як регулювання, що «забезпечує реалізацію і захист прав і свобод людини і громадянина» [10].

Із врахуванням зазначених вище особливостей зміни самої ідеологічної сутності адміністративно-правового регулювання, можна дати певну оцінку визначенням цього поняття, що запропоновані науковцями.

Ю.М. Козлов пропонує визначити адміністративно-правове регулювання як процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення цілей регулювання поведінки учасників суспільних відносин [11]. Проте, зазначене визначення не можна вважати досить вдалим з декількох причин. По-перше адміністративно-правове регулювання є результатом дії адміністративно-правових норм на суспільні відносини. Тому, здається не зовсім зрозумілим, звідки та внаслідок чого виникає зазначений процес. Оскільки не визначено коріння виникнення цього процесу, отже не до кінця зрозуміло йдеться саме про процес адміністративно-правового регулювання або про якийсь інший процес, який має ті ж ознаки, що й визначені автором. По-друге, будь яке визначення явища, особливо яке носить дієвий характер (тобто характер процесу або дії) має містити в своєму складі завдання або функції, яку покликано виконувати явище, визначення якому надається. Проте у запропонованому визначенні завдання визначено досить розмито і не зрозумілим є які саме цілі переслідує адміністративно-правове регулювання. Тому, зазначене визначення з точки зору логіки та

змісту здається занадто широким, та не зазначає особливості саме адміністративно-правового регулювання.

А. А. Савостін пропонує під адміністративно-правовим регулюванням розуміти цілеспрямований вплив на суспільні відносини в сфері державного управління системи адміністративно-правових засобів регулювання, закріплених у нормах чинного законодавства [12]. Зазначене визначення знову ж таки нівелює значення адміністративно-правових норм та зводить сферу дії адміністративно-правового регулювання лише до сфери державного управління, нехтуючи нормами Конституції України про права, свободи та інтереси громадян та суспільства в цілому, які мають бути основою такого регулювання.

Як зазначає В. В. Галушко, адміністративно-правове регулювання характеризує спеціально-юридичний механізм впливу адміністративного права на поведінку і діяльність його адресатів. Унаслідок адміністративно-правової регламентації формується юридична основа, визначаються зафіксовані в правових величинах орієнтири для організації діяльності учасників адміністративно-правових відносин на досягнення фактичних завдань адміністративного права [13]. Зазначена думка є досить обгрунтованою, проте не містить посилання на завдання адміністративно-правового регулювання, без зазначення яких визначення втрачає свій зміст, оскільки не зрозумілим стає мета існування того чи іншого явища та його значення.

Найбільш повним здається визначення В. Олефіра, Ю. Гридасова, А. Іванищука, С. Короєда, які вважають, що адміністративно-правове регулювання – це цілеспрямований вплив норм адміністративного права на суспільні відносини з метою забезпечення за допомогою адміністративно-правових засобів прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних та юридичних осіб, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [14, с. 323–324].

Адміністративне право регулює суспільні відносини шляхом встановлення юридичних прав та обов'язків учасників адміністративно-правових відносин, визначення компетенції та встановлення повноважень для суб'єктів, які здійснюють державне управління.

За допомогою адміністративно-правового регулювання відносини між суб'єктами адміністративного права набувають певної правової форми. Адміністративне право, з урахуванням специфічних особливостей державно-управлінської діяльності, як правової форми реалізації виконавчої влади, охоплює своїм регулюючим впливом надзвичайно широке коло суспільних відносин управлінського типу. Таким чином, чітко виявляється багатоманітність адміністративно-правового регулювання [8].

Г. Бребан, у своїй фундаментальній праці слушно зазначив, що немає таких секторів громадського життя, які б випадали цілком зі сфери адміністративно-правового контролю [15, с. 21]. Зазначена точка зору є об'єктивною та актуальною й станом на сьогодні. Сьогодні немає жодної галузі права яка б існувала в чистому вигляді та не пересікалася б з адміністративним правом, а отже б

не підпадала під дію адміністративно-правового регулювання.

Одним з таких секторів суспільного життя є соціальне забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України. Проте, в науці точаться суперечки з приводу можливості віднесення регулювання відносин соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України до сфери впливу адміністративного права. Тому слід детально дослідити сутність соціального забезпечення як такого, а також з'ясувати особливості відносин соціального забезпечення в яких суб'єктом є особи офіцерського складу Збройних Сил України.

З метою дослідження сутності відносин соціального забезпечення звернемося до доктринального визначення соціального забезпечення. Так за визначенням В. С. Андреева, право соціального забезпечення розглядається як система правових норм, встановлених державою, які регулюють пенсійні та деякі інші відносини щодо забезпечення літніх громадян, та в разі непрацездатності, державну допомогу сім'ям з дітьми, а також тісно пов'язані з ними процедурні відносини зі встановлення юридичних фактів і з вирішення спорів [16, с. 9]. Н.Б. Болотіна визначила поняття права на соціальне забезпечення як певні можливості особи отримати від держави, а також інших закладів, за уповноваженням та під контролем держави, на умовах і в порядку, передбаченому законодавством, а також договором, матеріальне забезпечення у разі настання соціальних ризиків, за яких особа втрачає здоров'я та (або) засоби до існування і не може завдяки власним зусиллям (своєю працею) забезпечити себе та своїх утриманців [17].

Проте такі визначення не можна назвати досить вдалими, оскільки вони не є універсальним та досить обмежують сферу соціального забезпечення конкретно переліченими видами відносин не враховуючи можливість зміни суспільного життя та зникнення існуючих або ж створення нових видів такого забезпечення, окрім цього вже на сьогодні зазначене визначення звужує зміст соціального забезпечення виключаючи деякі його види з обсягу цього поняття. Окрім того, існують напрями соціального забезпечення, в межах яких соціальне забезпечення здійснюється без прив'язки до настання соціальних ризиків. До таких заходів соціального забезпечення можна віднести пільги, встановлені деяким категоріям громадян, забезпечення житлом, службовим транспортом тощо.

Оскільки визначення має бути універсальним як в площині часовій так і в просторовій, тобто воно має бути актуальним не залежно від змін в часі або просторі, тому запропоновані вище визначення не слід брати за основу при дослідженні сутності відносин соціального забезпечення.

Д. С. Дресвянкіна притримується позиції, що соціальне забезпечення є частиною соціального захисту та надається переважно тоді, коли працівники тимчасово не можуть виконувати свої обов'язки, або припинили свої обов'язки за вислугою років, інвалідності або у зв'язку зі смертю [18].

У правовій науці питання співвідношення понять соціального забезпечення та соціального захисту

залишається спірним. Г. А. Собур під соціальним захистом у широкому розумінні розглядає діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування і розвитку повноцінної особистості, виявлення і нейтралізацію негативних чинників, що впливають на особистість, створення умов для її самовизначення і ствердження в житті [19, с. 14].

Відповідно, соціальний захист у вузькому розумінні, на думку вчених – це сукупність економічних і правових гарантій, що забезпечують дотримання найважливіших соціальних прав громадян і досягнення соціально прийнятної рівня життя конкретної особи [20, с. 122].

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» поняття соціального захисту визначається як діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [21, ст. 1].

Слід зазначити, що соціальний захист спрямовує свій вплив виключно на попередження та прискання порушень прав людини в соціальній сфері. Соціальне ж забезпечення являє собою створення системи умов та гарантій для забезпечення реальної можливості здійснення людиною своїх прав.

Повертаючись до поняття адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України, слід зазначити, що такого роду регулювання здійснюється у сфері, яка за своєю суттю складає відносини соціального забезпечення які зазвичай регулюються нормами трудового права. Проте особливість адміністративно-правової складової зазначених відносин полягає в тому що особи офіцерського складу Збройних Сил України наділені особливим адміністративним статусом військовослужбовців, внаслідок чого особи офіцерського складу є самостійними суб'єктами адміністративних відносин. Тому фактично відносини соціального забезпечення зазначених осіб є відносинами, в яких сторонами є суб'єкти адміністративного права. Крім того, соціальне забезпечення зазначеної категорії осіб обумовлене їх статусом, а отже тісно пов'язане із виконанням ними певних повноважень та службових обов'язків.

Крім того, взаємодія між суб'єктами з приводу реалізації прав осіб офіцерського складу на соціальне забезпечення їх як військовослужбовців відбувається в адміністративному порядку через адміністративний апарат та фінансові підрозділи Збройних Сил України шляхом подання рапорту від особи офіцерського складу, яка прагне реалізувати своє право соціального забезпечення, та наказу відповідної повноважної особи.

Таким чином як сама суть так і порядок відносин отримання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України носить адміністративний характер, а отже такі відносини можуть бути предметом адміністративно-правового

регулювання оскільки фактично є адміністративними відносинами.

Виходячи із вищезазначеного, можна визначити адміністративно-правове регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України як цілеспрямований вплив норм адміністративного права на відносини з приводу запровадження та втілення соціально та економічно обґрунтованих адміністративно-правових заходів соціальної підтримки, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб осіб офіцерського складу Збройних Сил України, відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

Спираючись на запропоноване визначення слід виділити низку ознак, які характеризують особливості адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України. Вони:

1) вирізняються особливим статусом суб'єкта відносин, який є предметом регулювання – особа офіцерського складу Збройних Сил України;

2) мають на меті забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб осіб офіцерського складу Збройних Сил України, підтримання відповідного статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.;

3) здійснюються шляхом впливу норм адміністративного права на відносини з приводу соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України.

4) встановлюють юридичні права та обов'язки учасників;

5) здійснюються за допомогою відповідних правових засобів, сукупність яких утворює механізм адміністративно-правового регулювання;

Перша ознака підкреслює особливість суб'єкта, на якого спрямоване таке регулювання соціального забезпечення. Саме внаслідок особливого адміністративно-правового статусу осіб офіцерського складу Збройних Сил України відносини з приводу соціального забезпечення зазначених осіб підпадають саме під регулювання нормами адміністративного права.

Друга ознака, визначає, що внаслідок особливості діяльності суб'єкта відносин, головною метою адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України є забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб осіб офіцерського складу Збройних Сил України, підтримання відповідного статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі.

Завданням адміністративно-правового регулювання є врегулювання відносин соціального забезпечення офіцерів Збройних Сил України шляхом встановлення відповідних юридичних прав та обов'язків, які реалізуються, здійснюються, контролюються та забезпечуються за допомогою спеціальних адміністративно-правових засобів, які в сукупності утворюють механізм адміністративно-

правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України.

Зазначені ознаки підкреслюють специфіку та предмет, звертають увагу на актуальність та важливість досліджень адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України як правового явища.

Наукові дослідження в сфері адміністративно-правового регулювання соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України носять переважно фрагментарний характер. У наукових працях з питань соціального забезпечення військової сфери здебільшого містяться результати юридичного аналізу нормативно-правової бази, яка регулює соціальний захист, або суто фінансово-економічні аспекти проблеми, або ж досліджуються соціально-психологічні процеси військового середовища тощо. Поза увагою дослідників ще залишаються питання створення дієвих механізмів взаємодії органів державної влади та військового керівництва зі структурами що представляють інтереси цільової соціальної групи – громадськими об'єднаннями військовослужбовців у різних суспільних відносинах [22, с. 1]. Тому дослідження зазначених механізмів в аспекті взаємодії всіх його елементів та складових, а також взаємодії, контролю та відповідальності суб'єктів, що є учасниками відносин соціального забезпечення осіб офіцерського складу Збройних Сил України починаючи від конкретного офіцера Збройних Сил України з його правами та обов'язками та закінчуючи конкретними посадовими особами, які несуть відповідальність за дію механізму реалізації соціальних прав військовослужбовця та їх порушення, має надвелике значення в умовах боротьби з деморалізацією Збройних Сил України, відновлення їх становища, а також соціального статусу та авторитету осіб офіцерського складу й військовослужбовців як таких.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел], 250 тисяч слів. – Київ–Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
2. Юридичні терміни. Тлумачний словник / [В. Г. Гончаренко, П. П. Андрущенко, Т. П. Базова та ін.]. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Либідь, 2004. – 320 с.
3. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 6-е - X.: Консум, 2002. – 160 с.
4. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування / В. І. Теремецький // Держава та регіони. Серія «Право». – 2012. – № 1 (35). – С. 50–54.
5. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. / О. Ф. Скакун; пер. з рос. – X.: Консум, 2001. – 656 с.
6. Загальна теорія держави і права: підруч. [для студ. юрид. вищ. навч. закл.] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. – X.: Право, 2009. – 584 с.
7. Адміністративне право України: підручник за заг. ред. В. К. Колпакова. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
8. Адміністративне право України: Підручник.- Колпаков В. К., Кузьменко О. В. – К.: Юрінком, Інтер, 2003. – 544 с.
9. Административное право: учебник под ред. Л.Л. Попова. – Изд-е 2-е, пер. и доп. – М., Юрист, 2005. – 512 с.
10. Державне управління в Україні Навчальний посібник / За заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К., 1999. – 266 с.
11. Адміністративне право / [Бельський К., Козлов Ю.М., Попов Л.Л. та ін]; Под ред. Ю.М. Козлова і Л.Л. Попова. – М., Юрист, 1999.
12. Савостін А. А. Методи адміністративно-правового регулювання суспільних відносин в період соціальних реформ (історіографія і сучасні проблеми): Монографія. – М.: ВНДІ МВС Росії, 2003. 6, 9 д.а.
13. Адміністративне право України : [навчальний посібник] : [у 2-х томах] / [Галуцько В.В., Олефір В.І., Пихтін М.П. та ін] ; за заг. ред. В.В. Галуцька. – Херсон : ПАТ «Херсонська міська друкарня» 2011. – Т. 1 : Загальне адміністративне право. – 320 с.
14. Адміністративне право України: підручник / [Галуцько В. В., Олефір В. І., Гридасов Ю. В., Іванишук А. А., Короед С. О.]. – Херсон : ХМД, 2013. – Т. 1 : Заг. адміністративне право. Акад. курс. – 393 с.
15. Бребан Г. Французьке адміністративне право. - [Пер. с фр. / Под ред. и со вступ. ст. С. В. Боботова.]. – М.: Прогресс, 1988. – 488 с.
16. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: [Навч. Посіб.] / М.Д. Бойко. – К.: "Олай", 2005. – 319 с.
17. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н.Б. Болотіна. – К.: Знання, 2005. – 381 с.
18. Дресвянкін, Д. С. Социальная защита сотрудников правоохранительных органов: правовые вопросы / Дресвянкін, Д. С. – автореф. Екатеринбург. – 2006. – 208 с.
19. Собур Г. А. Применение норм социально-правовой защиты сотрудников ОВД / Г. А. Собур. – Домоделово: РИПК МВД РФ, 1994. – 64 с.
20. Теорія та практика правоохоронної діяльності органів внутрішніх справ України: Навчальний посібник / [М. І. Іншин, В. І. Олефір, С.М. Гусаров, Т.А. Занфірова, В.В. Ковальська]; За заг. ред. М. І. Іншина та В. І. Олефіра. – К.: «Хай+Тек Прес», 2012. – 1192 с.
21. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991, № 2011-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 15. – Ст. 190 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>
22. Єлагін В.П. Удосконалення механізмів соціального захисту військовослужбовців в Україні в умовах розбудови соціальної держави / Єлагін В. П., Доцюк І. П. / Теорія та практика державного управління. – Вип. 4(27). – С. 1-7.